

SZINHÁZ

Hazafiság a nemzetiségnek

A Budai Népszínház története

A Lánchíd és az Alagut között, azon a helyen, ahol most a kereskedelemügyi minisztérium hatalmas palotája ékeskedik, ezelőtt éppen háromnegyedszázaddal nagy sürgés-forgás volt. Székézőrgés, ostorcsattogás, taliganyikorgás, por, füst, láрма. S milyen csodálatos kép! A talicskások, az ásóval-kapával dolgozó munkások között egy csomó jóruháju férfi és asszony is akad. Az arszlánok és a delnök vállatve dolgoznak a kocsisokkal, hordárokkal, nap-számosokkal.

Miért ez a nagy lelkesedés?

A főváros második magyar színházát építik.

1861-ben vagyunk. Októberi diploma, februári pátens, felirati párt, határozati párt, Deák Ferenc . . . úgy, ahogy az iskolában tanultuk! Az abszolutizmus összetakolt épülete recseg-ropog. Beültött az u. n. *kis-alkotmány*. Az emberek magyarruhában járnak, az épületeken nemzetiszínű lobogók lengenek, de az iker-város utcáin még mindig „por, bűz, német szó, piszok” csavarja a magyar orrot és fület. Pest-Budán a németnek még mindig két színháza és két arénája van, a magyarnak pedig saját fővárosban egyetlenegy Muzsa-temploma! A Nemzeti Színház!

Azaz hogy mintha kezdene másképp lenni! 1861 tavasza óta magyar szó zeng a Krisztinavárosi Szinkörben is, amelyet pedig valaha szintén a német színészek számára emeltek. Ebben a szellős faalkotmányban a nemzeti felbuzdulás hatása alatt sikerült egy lelkes magyar színésznek, Molnár Györgynek lábat vetni. Kieszközölte a Helytartó Tanácstól, hogy negyven magyar előadást tarttasson benne. Ugy persze, hogy jóvedelméből Alsdorf német színigazgató is részesedjék.

A magyar előadásoknak még emellett a teherterheléssel is szép sikerük volt. Az eredmény Molnár Györgyöt arra bátorítja, hogy a Helytartó Tanácstól új színház építésére kérjen engedelmet. Buda városa pártfogolja a kérést, s az engedély megérkezvén, egy régi magtárt ad helyiségül a vállalatnak, az építkezésre 2000 forintot, évi támogatásul pedig 1000 forintot szavaz meg.

Istállóból színház

Az adományozott magtár ott állott, ahol a mai kereskedelemügyi minisztérium. A legrégebbi időkben Buda várának alsó határfalát alkotta, később épületté egészítettvén ki, Mátyás király ló-istállónak használta. A törökök Musztafaba idejében őrtanyává alakították át, kiüzetésük után pedig magtár lett belőle. Ebből az épülethől kellett most színházát csinálni. Nyár elején ünnepléses külsőségek között, a Szózat hang-

jai mellett láttak dologhoz. A hazafias lelkesedéstől fűtött munkában a magyar értelmiség vállatve iparkodott az egyszerű emberekkel. A színház csodálatos gyorsasággal készült el. Őzre — kívül még vakolatlanul —, de belül teljesen felszerelve állott. Homlokzatára Kisfaludy Sándornak, a balatonfüredi színház számára költött jelmondatát helyezték: *Hazafiság a nemzetiségnek!* A megnyitás nagy ünnepek között ment végbe 1861 szeptember 14-én.

Az ügyes direktor kitünő társulatot szervezett maga köré. Olyan nevek voltak közöttük, mint Náday Ferenc meg Vizvári Gyula. S hogy a társasági pletykának is elég legyen téve, egy grófnőt is felléptetett, az orosz származású Apraxin Juliát, aki az egyik Batthyány grófnak volt a felesége, de tőle elválván, író nő lett, színésznő lett és Molnár Györgynek segítő társa.

Az első magyar operett

Főcéljával az új vállalkozás az alsóbbfajú drámai művek kultiválását tűzte maga elé. A látványosságokat, életképeket és az akkortájt Offenbach nyomán divatba jött operetteket. A magasabb drámai művészet számára ott volt a Nemzeti Színház.

Eleinte a sikerek egész sorozatában volt része az új vállalatnak. Annnyira jól folytak a dolgok, hogy Molnárnak sikerült a közsínház mellett megtartania a Krisztinavárosi Arénát is. Télen az Alagut egyik oldalán játszott, nyáron meg a másikon.

Legnagyobb érdeme a Budai Népszínháznak, hogy színpadán született meg az első magyar operett. A szöveget Molnár egyik színésze, Bényei István írta, a zenét hozzá a színház karmestere, Allaga Géza szerezte. Az egyfelvónásos kis műnek címe *A szerelmes kántor*. Bemutatták 1862. év husvétjának hétfőjén, ami abban az időben a színházi évad első napja volt. Az énekeszenés apróság nem jelent meg nyomtatásban, sugópéldánya is elkallódott, egy dala azonban még évtizedek múlva is élt. Gyermekkoromban még én is hallottam olykor-olykor. Ugy kezdődött, hogy *Szerettek én egyetlenegy virágom!*

Az erős színpadi érzékű direktor igen értett a közönséget csalogató trükkök-höz. Nagy költségen mindenféle gépeket hozatott külföldről, amelyekkel boszorkányos gyorsan oldotta meg a nyíltváltozásokat. Szerzett u. n. cyclo-rámát is. Ez tükrökből álló alkotmány volt. Segítségével a színpadi „szellemek” alakítóinak nem kellett a játszótérre lépni, kívül mozogtak a színpad mögött, s csak árnyékukat vetítették a színpadra. Így aztán a nagyjérdemű publikum ámulatára azt is meg lehetett

Abbaziában

vagy

Lauranában

nap 146 pengő

16. A részvételi díjban foglaltatik: előre lefoglalt, számozott átí ülőhely Budapest—Abbazia—Budapest utvonatra, 14 napi kitünő panziókban, napi háromszori bőséges étkezéssel, széles szállítás az abbaziai pályaudvar és a szállodák között, az borraivalók.

16. foglaloval a „Magyarság” utazási osztályánál, Budapest, Tel. 1-888-66

csinálni, hogy lándzsával keresztülszur-
ták őket.

Kánkán

A legnagyobb feltűnést azonban Mol-
nár György a hírhedtté vált kánkán
táncal aratta. Megszerezte előadásra
Offenbachtól a *Dunanan apó és fia uta-
zása* című, akkor Európaszerte játszott
operettet. A darabot szövegén és zenéjén
kívül minálunk főképpen az tette olyan
szenzációs újdonsága, hogy az utolsó fel-
vonásba betétként egy kánkánt illesztet-
tek s a kissé merészebb lábemelgetések
nagyon meglepték az akkor még ilyen-
féléhez nem szokott magyar közönséget.
Az első előadásokon rendőrért kiabáltak
s általában Pest-Buda közönsége ször-
nyen megbotránkozott. Csakhogy az
volt a baj, hogy kissé tartósan botrán-
kozott meg. Összesen 108-szor botrán-
kozott meg. A szenzáció még a haza
bölcsét, Deák Ferencet is elcsalta a
színházba. A *Dunanan* olyan kapóssá
vált, hogy zenéjéből négyest szerkeszt-
ettek, a kánkán pedig olyan vonzó lett,
hogy Winter, az Erzsébet-téri német
színház igazgatója is kénytelen volt
egyik darabjába kánkánt illeszteni, ez
azonban a budai színház táncánál is
sikamlósabb lévén, a tapssal a füttyszó
is erősen versenyzett.

Molnárnak ezt a sikerét a következő
évben szinrehozott *Ördög pirulái* című
darab sem érte utól. Hozzá még a be-
szerzett szemfényvesztő gépezetek és a
nagy statisztéria annyi költséget emész-
tettek fel, hogy hiábavaló volt a színház
látogatottsága. A kiadások meghaladták
a bevételt, s a vállalkozás megbukott.

A színház 1864 őszén bezárt, Molnár
szélnék eresztette színészeit — köztük
a kis Kölesí Lujzát, a későbbi Blahá-
nét — s maga is vándorbotot fogott a
kezébe.

Uj korszak

A leleményes színházi ember azonban
nem soká rázatta magát Thespis vándor-
kordjában. A *kis-alkotmány* után hat
esztendőre beköszöntött a nagy alkot-
mány. Koronázás, nemzeti lelkesedés!
Itt volt az ideje feltámasztani a Budai
Népszínházat.

S a hazafiság Budán újra áldozni
kezd a nemzetiségnek. A színház 1867
nyarán újra megnyílik. A társulat ismét
kitűnő tagokból áll. Ott vannak Mol-
nárné Kocsisovszky Borcsa, Kassai
Vidor, Szentgyörgyi István s itt tűnik
fel a fiatal Jászai Mari. Az újjáéledt vál-
lalkozást egy új irogárda támogatja.
Az a fiatal költőcsoport, amelyet kávé-
házi találkozóhelyükről Kávéforrás-tár-
saságnak nevez az irodalmi köztudat.
Rákosi Jenő, Toldy István, Berczik
Árpád és Dóczi Lajos! Ez a társaság
liferálja Molnárnak az első látványos-
ságot. De hadd beszéljen maga az egyik
társaszerző, Rákosi Jenő:

— Egy este beállit Molnár a Kávé-
forrásba azzal, hogy egy nagyszerű ki-
állításos darabja van a Krisztinavárosi
Aréna számára. Óriási látványosság,
hatalmas tablók, pompás jelenetek.
Csak egy kis hibája van a darabnak,
amin segíteni kellene. Egy az, hogy nin-
csen benne semmi szerelem, azután az,
hogy nincsen benne semmi komikum.
Egyébként tökéletes... Világos, hogy
mi rögtön vállalkoztunk szerelemre és
komikumra egyaránt. Dóczi Lajos vál-
lalta a szerelmet, én vállaltam egy pár
komikus jelenet beszövést. És ez koro-
náztá meg a vállalatot: Munkácsy Mi-
hály, akkor a legdelibb fiatalember az
országban és hozzá fiatal piktor, festett
a darabhoz egy erdődekorációt, mely
nagyszerű volt, egyetlen hibája, hogy
táborfüzek mellett tanyázó rác alakokat
is festett reá. Ez volt a *Zrinyi a költő*
című látványosság, mely csakugyan
mozgósította Budapest közönségét.

Bem apó a színpadon

A következő évi látványosság azo-
ban messze felülmulta a *Zrinyit* is.
Molnár György nem hiába volt tanítvá-
nya a párisi Chatelet-színház igazgató-
jának, Roqueplan-nak, aki *Peking ostro-
mának* előadására a Szajna hullámain
bocsátotta a színpadra s egész hajórajt
vonultatott a közönség elé — ő is
valami ehhez hasonlót akart Budán
csinálni. De természetesen magyar
tárgy színdarabban. S tekintettel arra,
hogy a honvédek a kiegyezés után na-
gyon divatosak voltak, nekik is okvet-
lenül szerepelniük kellett a színpadon.
Igen ám, de ilyenfajta darab nem volt

CSODAREVÜ 1936

ma és minden este 11 órakor az

ANGOL PARKBAN

kéznel... Molnár egyet gondol s egy
élelmes színházi emberrel — ki ismeri
ma már a nevét? — Rajkai Fribeisz
Istvánnal átdolgoztat egy, a Chatelet-
színházban játszott látványosságot, a
Marengo című hatásos darabot. Napo-
leon helyett színpadra lép majd benne
Bem tábornok, francia katonák helyett
honvédek, a színhely is magyarrá válik
és kész a honvéddarab!

Ennél nagyobb látványosságban még
nem volt része magyar közönségnek.
1868 augusztusának 24-ik napján kerüli
először színre a Krisztinavárosi Aréna-
ban. A bámuló publikumot nemcsak a
színpadi dekoráció pazarsága kapta
meg, hanem az is, hogy a Szeben be-
vételét mutató képben Molnár kinyit-
tatta hátul a színpadot s látni lehetett a
Horváth-kerítésen csatázó katonákat, meg
a Gellérthegyen felállított s görögtűzzel
világított ütegeket. Fokozta az érdeklő-
dést, hogy a rengeteg statisztéria *valósá-
gos honvédekből* állott, akiket Molnár
előadásoként negyven krajcárjával
fizetett. A lelkesedés elragadta a
sajtót is. Az egyik napilap ezeket írja a
bemutatóról: „Láttuk Bemét az életből
szakasztva, alakjával, beszédmódorával
a derék Várhidy által. Láttuk zsinór
padlásról lehulló hó közt indulni véget
érni nem akaró honvédecapatokat. Vilá-
gosnak napja óta először ismét vörös
atillát. Ki csodálná, hogy kigyulladt sok
szem, tündökölt sok arc s a színpadról
jövő éljenzés harsány visszhangot talált
a nézőtéren? Ütegek robogtak a szin-
padon, sebes tempóban vésztek el a sö-
tét háttérben merész nyargoncok. Csa-
tát láttunk oly kézzelfogható hűséggel,
mi teljesen igazolta azt a szóbeszédet,
hogy sokan, akik itt most komédiáztak,
harcoltak egykor a hazáért.”

A lelkesedés azonban nemcsak a ma-
gyar nézőket ragadta el. Volt a közön-
ségben egy hazája vesztett öreg lengyel
is, aki nem bírván magával, felugrott a
színpadra s a Bemét személyesítő Vár-
hidy színészt könnyek között ezekkel a
szavakkal ölelte át: Én nemzetem, len-
gyel hazám!... A közönség tombolt, a
direktor pedig — nos, mit tett erre az
élelmes direktor? — szerződtette az
öreg lengyelt, aki a következő estéken
most már pénzért csinálta meg az első
este még őszinte elragadtatást.

Nem csoda aztán, hogy az ilyen szin-
padi trükkök hírére csakugy tódult
a közönség a *Bem apót* megnézni.
A darab nagy népszerűségét mi sem bi-
zonyítja jobban, mint az a tény, hogy
a Déli Vaspálya Társaság a Nagykanizsa
és Buda között járó tehervonataihoz
III. osztályu személykocsikat is csatolt
hogy a darabra özönlő dunántuli kö-
zönség forgalmát le tudja bonyolítani.

Az utolsó látványosság

Hiábavaló volt azonban a nagy siker.
A költségek sehogyan sem állott arány-
ban a bevételekkel. A többi darab pedig,
amit Molnár szinrehozott, a különböző
életképek, vígjátékok és egyéb látvá-
nyosságok, nem vonzottak olyan nagy
közönséget a színházba, hogy a napi
kiadások fedezve lettek volna. Molnár
György 1869-ben kénytelen visszalépni
a vezetéstől. Nyomában még Miklóssy
Gyula próbálja a színházat életre galva-
nizálni, de az ő rezsímje nem tart egy
pár hónapnál tovább.

1870 júliusában Buda városa végül is
eladja az épületet és a telket az Észak-
keleti Vasuti Társaságnak, amely
nyomban hozzáfog a lebontáshoz.
A Mátyás király korában gyökerező fa-
lak azonban ellenállanak a kalapács-
ütéseknek. Annyi történelmi emlék ke-
ményítette meg őket, hogy csak dina-
mittal lehetett a köveket szétrobban-
tani. Az előre hirdetett látványosság
— a Budai Népszínház utolsó látvá-
nyossága — nagy közönség jelenlété-
ben, éppen kilenc esztendővel a meg-
nyitás után, 1870 szeptember 16-an
történt.

A „mohón kilobbant hazafiság“ ezen
a helyen többé nem áldozott a nem-
zetiségnek!

A Budai Népszínház hat esztendő-
s működésének emlékét és hatását azo-
ban nem lehet a magyar színjátszás

történetéből ilyen brutális aktussal ki-
törölni. Molnár György példáján fel-
gyulva, újabb népszínházi kísérletek ke-
letkeztek. S elvezettek végül is az öt
esztendő mulva megnyíló s a magyar
könnyű muza ügyét harminchárom
éven keresztül becsülettel szolgáló pesti
Népszínháznak megalapításához.

Galamb Sándor